

LIETUVOS MUITINĖS ATKŪRIMAS IR PREKIŲ JUDĖJIMO PER VALSTYBINĘ SIENĄ REGULIAVIMAS

Jonas Tamulevičius

Docentas socialinių mokslų daktaras
Vilniaus universiteto Įmonių ekonomikos katedra
Saulėtekio al. 9, 2040 Vilnius
Tel.: (370 2) 26 93 07, 76 93 79

Štraipsnyje aptariamas Lietuvos muitinės atkūrimas, jos veiklos įtaka Lietuvos ekonomikos raidai. Nagrinėjamas klausimas yra aktualus tuo, kad bet kurios valstybės normalaus egzistavimo ir santykių reguliavimo viena iš sąlygų yra tinkamas muitinės darbo organizavimas. Tyrimas yra apžvalginio pobūdžio, atliktas remiantis Lietuvos Respublikos įstatymais, Vyriausybės norminiais aktais, reglamentuojančiais muitinės įstaigų darbą ir prekių gabenimą per valstybinę sieną.

Valstybės teritorijai galioja jos suverenitetas ir jurisdikcija. Kiekviena valstybė organizuoja ir užtikrina savo sienų apsaugą ir neliečiamumą daugeliu priemonių. Tarp jų svarbus vaidmuo tenka muitinei. Muitinė – tai valstybės institucija, tikrinanti krovinių, bagažo, pašto siuntų ir pan. gabenimo, taip pat keleivių judėjimo per valstybinę sieną atitikimą šalyje galiojantiems įstatymams ir teisės aktams. Ji taip pat surenka maito mokesčius ir tam tikras rinkliavas.

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę 1990 metais – iškilo būtinumas atkurti visas suverenios valstybės funkcionavimo institucijas, tarp jų ir muitinę. Lietuvos Vyriausybės nutarimu muitinė buvo atkurta 1990 metų balandžio 18 dieną. Kurį laiką iki 1991 metų rugpjūčio pučo Maskvoje žlugimo Lietuvoje veikė dvi muitinės – Lietuvos Respublikos ir Tarybų Sąjungos.

Negavus iš esmės beveik jokio palikimo, buvo būtina spręsti neatidėliotinų klausimų, o pirmiausia teisinės ir materialios bazės kūrimo, specialistų rengimo ir pan. Pasaulinėje praktikoje muitų politika įforminama dviem savarankiškais įstatymų ir norminių aktų blokais:

1. Reglamentuojančiais muitinės veiklą, teises ir pareigas, muitinės kontrolės reglamentą ir kitus su šia veikla susijusius klausimus;
2. Reglamentuojančiais prekių ir kitų vertybių, kurios gabenamos per šalies valstybinę sieną, apmuitinimo tvarką, metodologiją, jų vidinių ir fizinių asmenų veiksmus ir kitus su muitais susijusius klausimus.

Pirmojo bloko įstatymai ir norminiai aktai yra dažniausiai kiekvienos šalies vidaus reikalas, o antrojo bloko – tarptautinių susitarimų objektas ir gali būti reguliuojami dvišalėmis arba daugiašalėmis tarptautinėmis sutar-

timis. Dažniausias šių sutarčių objektas yra muitų tarifai. Kaip tik nuo šių klausimų sprendimo ir buvo pradėta.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba (Atkuriamasis Seimas) 1990 m. spalio 9 d. priėmė Lietuvos Respublikos laikinąjį muitinės įstatymą, kuriame pabrėžta, kad Lietuvos muitinė yra valstybės kontrolės įstaiga, vykdanči valstybės muitų politiką, o muitinės kontrolė privaloma visiems juridiniams ir fiziniams asmenims, neatsižvelgiant į jų pilietybę. Muitinės veikla finansuojama iš valstybės biudžeto.

Laikinajame įstatyme buvo aptarti muitinės uždaviniai ir funkcijos (tarp jų užkirsti kelią kontrabandai, taikyti muitų tarifus ir imti muitų rinkliavas, užtikrinti per Lietuvos valstybinę sieną vežamos valiutos, vertybinių popierių, materialiu, kultūros, meno, intelektualinių ir kitų vertybių, visų rūšių transporto priemonių ir keleivių muto priežiūrą ir kontrolę).

Jame suformuota muitinės struktūra (Lietuvos Respublikos muitinės departamentas, muitinės, muitinių postai), pareigūnų statusas (tarp jų sustabdyta narystė politinėse organizacijose), apibrėžtos principinės bendradarbiavimo su valstybinėmis ir visuomeninėmis organizacijomis, žinybomis ir piliečiais nuostatos.

Labai nepalankiomis sąlygomis (nebuvo nei muitinės, nei muitininkų) pradėta formuoti atkurtoos muitinės sistema. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990 m. lapkričio 23 d. nutarimu „Dėl muitinių ir muitinės postų išdėstymo“ patvirtinta muitinės įstaigų išdėstymo schema šalyje, biudžetinis jų asignavimas, kadrų ir įrangos komplektavimas. Pagal schemą buvo numatyta sukurti keturias pirmos eilės muitines (Klaipėdos, Vilniaus, Lazdijų,

Kauno), 11 antros eilės muitinių (Pagėgių, Skuodo, Mažeikių, Joniškio, Biržų, Obelių, Zarasų, Švenčionių, Šalčininkų, Varėnos, Kybartų) ir 49 muitinės postus minėtų pirmos ir antros eilės muitinių sudėtyje.

Toliau kuriant įstatyminę bazę 1991 m. sausio 31 d. Atkuriamasis Seimas priėmė Lietuvos Respublikos laikinąjį muitų tarifų įstatymą. Jame apibrėžtas muitų tarifų išvežamoms, įvežamoms ir gabenamoms tranzitu per Lietuvos teritoriją prekėms ir kitoms vertybėms nustatymas. Įstatymas numatė, kad visos į Lietuvos teritoriją įvežamos ar iš jos gabenamos prekės ir kitos vertybės turi būti apmokestinamos. Muitų tarifai nustatomi laikantis tarptautinėje praktikoje pripažintų muitų formuluotos taikomų muitų rūšys (skiriamos rūšys pagal prekių ir kroviniių pobūdį, apskaičiavimo metodą ir atsižvelgiant į Lietuvos ūkio interesus ir tarifų struktūrą), jų dydis (pagal deklaruojamą prekės vertę ar kainą, atsižvelgiant į transportavimo ir kt. išlaidas iki šalies muitų sienos pervaziavimo punkto ir t. t.), apskaičiavimas, mokėjimas ir atleidimas nuo mokėjimo, muitų gražinimas, išieškojimas ir atsakomybė už jų nesumokėjimą.

Tuo laikotarpiu buvo labai daug prekių išvežimo iš Lietuvos tvarkos pažeidimų, kurie kėlė grėsmę šalies ekonomikai ir daugumos piliečių nepasitenkinimą. Atkuriamasis Seimas 1990 m. rugsėjo 13 d. priėmė laikinąjį įstatymą „Dėl atsakomybės už prekybos taisyklių, prekių supirkimo, jų išvežimo ar išsiuntimo už Lietuvos Respublikos ribų tvarkos pažeidimus“ ir nutarimą dėl šio įstatymo taikymo.

Be daugelio kitų čia sprendžiamų klausimų, numatytos ir baudmės už esamos tvarkos

pažeidimus. Pavyzdžiui, už neteisėtą prekių, medžiagų, žaliavų, maisto produktų ir kitų materialių vertybių išvežimą ar išsiuntimą buvo baudžiama administracine bauda nuo 1000 iki 3000 rublių, o tie patys veiksmai, padaryti pakartotinai, – nuo 5000 iki 10 000 rublių ir konfiskuojant neteisėtai vežamas ar siunčiamas prekes. Minėtų vertybių vežimas iš Lietuvos nelegaliai, pažeidžiant jų išvežimo tvarką, buvo numatytas bausti laisvės atėmimu nuo dviejų iki penkerių ir konfiskuojant turtą. Buvo numatyta bausti už neteisėtą prekių priėmimą išsiųsti už Lietuvos ribų, neteisėtą leidimą išvežti prekes.

Kadangi muitinės įstaigų ir pareigūnų dar nebuvo, prekių judėjimo per sieną kontrolę atlikdavo pasienio posto patruliai. Už patrulių reikalavimų nevykdymą, pasipriešinimą ar kėsinimąsi į jų gyvybę baudą atitinkamai sudarė: nuo 500 iki 1000 rublių; nuo 1000 iki 10 000 rublių arba laisvės atėmimas iki 5 metų; laisvės atėmimas nuo 5 iki 10 metų.

Tačiau labai greitai minėti įstatymai buvo papildyti ir greta pasienio posto patrulių atsirado muitinės pareigūnai. Už šių pareigūnų reikalavimų nevykdymą, pasipriešinimą ar kėsinimąsi į jų gyvybę buvo numatytos tokios pat baudos kaip ir pasienio patrulių. Administracinės teisės pažeidimų protokolą pagal numatytus reikalavimus turėjo pasirašyti jau ir muitinės pareigūnas. Nuo šių įstatymų priėmimo dienos muitinės pareigūnų skatinimo tvarka (30 procentų gautų lėšų realizavus konfiskuotą turtą) buvo ta pati kaip ir Vidaus reikalų, Valstybės kontrolės departamento pareigūnų, savivaldybių kontrolierių ir teismo vykdytojų.

Atkuriamojo Seimo 1991 m. gegužės 23 d. nutarimu nustatyta, kad jeigu neteisėtai vežamų ar siunčiamų prekių ir kitų vertybių ver-

tė skaičiuojant mažmeninėmis kainomis neviršija 5000 rublių, tai administracinę nuobaudą gali skirti muitinės viršininkas ar jo pavaduotojas. Jų nutarimas galėjo būti apskųstas rajono ar miesto teismui.

Administraciniai draudimai ir įvairūs prekių judėjimo per valstybinę sieną ribojimai taikomi įvairiose pasaulio šalyse. Paprastai jie įvedami blogiausiu atveju, kai neveikia kitos lankstesnės įvežimą ir išvežimą ribojančios priemonės (baudos, mokesčiai, muitai, kainos ir pan.) ir valstybė yra priversta imtis ypatingų priemonių įgyvendindama savo ekonominę, juridinę, aplinkos saugos ir pan. politiką. Kartu administraciniais draudimais ribojami fizinių asmenų interesai, teisės. Tačiau be šių priemonių sunku tinkamai tvarkytis šalies viduje.

Taigi, siekdama reguliuoti ekonominę veiklą su užsieniu, apsaugoti vidaus rinką, stabilizuoti krašto ūkio aprūpinimą materialiais ištekliais, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1991 m. balandžio mėn. pavedė Ekonomikos ministerijai koordinuoti kvotų, kurias galėjo išduoti ministerijos, departamentai, kitos valstybinės tarnybos kvotų turėtojos, nustatymą.

Licencijų išdavimo tvarka buvo tokia:

Pagal Lietuvos pasirašytus tarpvalstybinius susitarimus – Ekonomikos ministerijoje buvo išduodamos licencijos pagal jos nustatytas bei Prekybos ir materialinių išteklių ministerijos paskirstytas ūkio subjektams kvotas;

Prekybos ir materialinių išteklių ministerija išduodavo licencijas iš Vyriausybės skirtos šiai ministerijai mainų fondo;

Vyriausybės įgaliotos ministerijos išduodavo vienkartinis leidimus;

Ekonomikos ministerijoje buvo išduodamos licencijos reeksportuojamoms ir licencijuojamoms prekėms.

Buvo patvirtintas sąrašas prekių, kurioms išvežti iš Lietuvos nustatomos kvotos ir išduodamos licencijos. Į sąrašą pateko kai kurie maisto produktai ir maisto pramonės žaliava (mėsa ir jos produktai, fermentiniai sūriai, kiaušiniai, cukrus, grūdai ir pan.), lengvosios pramonės produkcija ir žaliava (daugiausia verpalai, odos, kailiai ir pan.), mašinių gamybos ir metalo apdirbimo, miško ir medienos apdirbimo pramonės produkcija ir kitos. Kvotos buvo nustatytos norint vežti energijos išteklius, meno kūrinius, intelektinę techninę produkciją ir t. t., tai yra daugiausia visam tam, kas buvo būtinai reikalinga pertvarkant šalies ekonomiką, pereinant prie rinkos ekonomikos.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. spalio 9 d. nutarimu buvo patvirtinti licencijuojamų prekių ir paslaugų sąrašai: pirmasis – prekių ir paslaugų, kurioms nustatytas valstybinis užsakymas ir valstybinė užduotis; antrasis – kurioms nenustatytas valstybinis užsakymas ir valstybinė užduotis.

Licencijas galėjo išduoti:

- valstybinėms, valstybinėms akcinėms įmonėms, pagal pirminio privatizavimo įstatymą privatizuojamoms įmonėms – ministerijos ir departamentai – šių įmonių steigėjai;
- ūkio subjektams, priskirtiems miestų ir rajonų vietiniams ūkiui, taip pat nepatekusiems į valstybinio reguliavimo sferą, – Ekonomikos ministerija;
- ūkio subjektams, išvežantiems vidaus rinkoje supirktas prekes, įtrauktas į licencijuojamų prekių ir paslaugų sąrašus, taip pat prekes, skirtas valstybinėms reikmėms, – Prekybos ir materialinių išteklių ministerija.

Licencijų išvežti intelektinę techninę produkciją išdavimas turėjo būti derinamas su valstybiniu patentų biuru. Licencijas išvežti unikalius meno kūrinius, amatininkų dirbinius išduodavo Kultūros ir paveldo inspekcija, o tiražuojamas kultūros vertybes – atitinkamos ministerijos ir departamentai, suderinę su Lietuvos autorinių teisių gynimo asociacija. Ūkio subjektams, reeksportuojantiems prekes, licencijas išduodavo Ekonomikos ministerija.

Prekių gabenimo per valstybinę sieną tvarka buvo nuolat griežtinama. Nuo 1991 m. balandžio 30 d. buvo įteisintas prekių gabenimo per sieną deklaravimas, išvežimo iš Lietuvos vienam asmeniui norma – prekių ne daugiau kaip už 200 rublių, iš jų ne daugiau kaip 40 litrų benzino arba dyzelinio kuro ir vieną litrą automobilinio tepalo vienam automobiliui. Galima buvo išvežti ne daugiau kaip dvi to paties pavadinimo prekes. Be muito buvo galima išvežti asmeninio naudojimo reikmenis. Vežant daugiau negu nustatyta, buvo numatyta 200 procentų muito norma. Įvežant individualaus naudojimo automobilius, muito mokestis sudarė vieną rublį už variklio darbinio tūrio kubinį centimetrą.

Buvo patvirtinti sąrašai:

- asmenims draudžiamų išvežti (išsiųsti) daugiau nei nustatyta norma prekių (apėmė lengvosios, mašinių gamybos ir metalo apdirbimo bei kitų pramonės šakų produkcija, meno kūrinius, muzikos instrumentus, intelektinę techninę produkciją ir kt);
- draudžiamų išvežti (išsiųsti) be leidimo prekių (įvairūs ginklai – VRM, narkotinės, psichotropinės medžiagos ir pan. – SAM; kultūros, meno ir istorinės verty-

bės – Kultūros ir paveldo inspekcija ir t. t.);

- draudžiamų įvežti (atsiųsti) be leidimo prekių (visų rūšių ginklai – VRM, narkotinės, psichotropinės medžiagos ir kt. – SAM ir t. t.);
- draudžiamų gabenti tranzitu per Lietuvos Respubliką prekių.

Vyriausybė nustatė rinkliavas už muitinės procedūras ir papildomas paslaugas: už prekių saugojimą muitinės sandėliuose – 0,1 proc. prekių vertės už kiekvieną iš pirmųjų 30 parų ir 0,5 proc. už kiekvieną tolesnio saugojimo parą; muitinės pareigūno iškvietimą atlikti prekių muitinės įforminimą – 15 rublių; prekių gabenimą tranzitu per Baltijos šalių teritoriją – 5 rubliai už vieną deklaraciją.

Svarbus žingsnis organizuojant muitinių darbą, kuriant teisinius jų veiklos pagrindus yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. birželio 28 d. patvirtintos Laikinosios muitų taisyklės. Jos buvo privalomos visiems fiziniams asmenims nepriklausomai nuo jų pilietybės, gyvenamosios vietos, vykstantiems per valstybinę sieną, taip pat visiems ūkio subjektams, vežantiems, išvežantiems ar tranzitu gabenantiems prekes, siunčiantiems pašto siuntas.

Taisyklės reglamentavo asmenų vykimą per valstybinę sieną tik atlikus muitų kontrolę: pateikus asmens dokumentą ir deklaravus ribojamas ir draudžiamas gabenti prekes. Atskirais atvejais leista atlikti asmens apžiūrą.

Apžiūros tvarką reglamentavo Lietuvos teisingumo ministerijos, Užsienio reikalų ministerijos ir Muitinės departamento 1991 m. liepos 18 d. patvirtintos Asmens apžiūros taisyklės. Nuo muitų kontrolės buvo atleistas antspaudoetas užsienio valstybėse bagažas,

kurį į Lietuvą gabena užsienio valstybių įgalioti asmenys, kurjerių vežamas iš užsienio bagažas, adresuotas Lietuvoje esančioms pasiuntinybėms (atstovybėms), jeigu jis buvo antspaudoetas ir nurodytas kurjerio vežamų daiktų sąraše. Nuo muitų kontrolės taip pat buvo atleisti Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai ir diplomatinio korpuso nariai bei jų gabenamas bagažas, jeigu nebuvo pagrindo įtarti, kad yra gabenami ne asmeniniam naudojimui skirti reikmenys arba draudžiamos išvežti (įvežti) prekės.

Įvestas krovinių tikrinimas pagal pateiktą nustatytos formos deklaraciją. Muitinės departamentas 1991 m. liepos 1 d. patvirtino Laikinus prekių ir turto gabenimo bei deklaravimo nuostatus, Krovinio deklaracijos pildymo instrukciją, o 1991 m. liepos 10 d. – Keleivių, bagažo ir krovinių muitinės kontrolės Lietuvos Respublikos oro uostuose taisyklės.

Šalies valstybinės sienos ekonominė apsauga labai daug priklauso nuo muitinės ir pasienio apsaugos tarnybų ir pareigūnų bendrų veiksmų. Todėl 1991 m. birželio 8 d. buvo patvirtintos Krašto apsaugos departamento, Pasienio apsaugos tarnybos ir Lietuvos Respublikos muitinės pareigūnų darbo Respublikos pasienyje (muitinės zonoje) laikinosios taisyklės. Pasienio apsaugos darbuotojai buvo įpareigoti padėti muitinei vykdyti jos funkcijas: pristatyti pasienio ruožo pažeidėjus į muitinės padalinių tarnybines patalpas; dalyvauti atliekant prekių gabenimo per valstybinę sieną kontrolę ir t. t.

Taigi iki 1991 m. vidurio buvo iš esmės sukurta teisinė muitinės veiklos bazė, tačiau ji nebuvo stabili ir dažnai keitėsi.

Antai nuo 1991 m. liepos 1 d. buvo pakeistas muito režimas asmenims, likviduojant mui-

to mokesčių už įvežamus individualaus naudojimo automobilius; nuo 1991 m. sugriežtinta be leidimo išvežamų (išsiunčiamų) prekių tvarka (t. y. už didesnę negu 200 rublių sumą arba daugiau kaip dvi to paties pavadinimo prekes maito mokestis – 300 proc.; įvestas 300 proc. maito mokestis už išvežamus valgomuosius grybus); apibrėžtas užsienio piliečių, dirbančių Lietuvoje pagal darbo sutartis, įsigytų už laisvai konvertuojamą valiutą prekių išvežimo režimas; nuo 1991 m. gruodžio 23 d. padidinta galimų išvežti be muitų prekių suma iki 1000 rublių, o viršijus šią sumą numatytas 300 proc. maito mokestis, apribota maisto produktų, degalų, automobilinio tepalo išvežimas ir pan.

Prekių (ypač maisto produktų) išvežimas (įvežimas) nuolat buvo Vyriausybės dėmesio centre, kadangi tai buvo vienintelis būdas mažinti spekuliaciją, apsaugoti vietos gamintojus nuo užsienio prekių konkurencijos ir geriau patenkinti vietos vartotojų maisto produktų poreikius. Todėl nuo 1992 m. sausio mėn. pabaigos gabenant prekių daugiau nei licencijoje nurodyta numatyta bauda, lygi prekių penkiagubai vertei, o maisto prekių ir žemės ūkio produkcijos – dešimteriojai vertei; bandomos išvežti prekės maitinės sprendimu sulaikomos, konfiskuojamos ir perduodamos Prekybos ir materialinių išteklių ministerijos žinion. Nustatytas išvežimų (įvežimų) prekių maito mokestis – 0,01 proc. jų deklaruojamos vertės. Vežant arba siunčiant prekes, kurių išvežimas buvo apribotas (iki 1000 rublių), – numatytas maitas 500 proc., o maisto prekes – 1000 proc.

Dėl padidėjusios spekuliacijos maisto ir kitais produktais nuo 1992 m. sausio mėn. pabaigos numatyta, kad:

- ūkio subjektai privalo deklaruoti visas išvežamas (įvežamas) prekes ir gabenti jas tik per muitinės postus, pateikti prekes ir reikalingus dokumentus muitų kontrolei;
- už licencijuojamų prekių vežimą be licencijų maito mokestis padidintas iki 500 proc. ir 1000 proc. (maisto prekėms) jas konfiskuojant;
- atliekant muitų kontrolę turi būti pateikiama banko pažyma apie maito sumokėjimą ir t. t.

Be to, buvo įvestas statistinis maitas (0,01 proc.), fiksuoti kainų nustatymo būdai įvežamoms ir išvežamoms prekėms.

1992 m. Lietuva tapo Maitinių bendradarbiavimo tarybos (nuo 1994 m. – Pasaulinės maitinių organizacijos, oficialiuose raštuose – MBT) nare. Ši organizacija yra tarptautinių maitinių veiklos koordinavimo centras. Pagrindiniai jos tikslai – derinti ir vienodinti maitinės reikalavimus, tobulinti jos operacijas, plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą maitinės procedūrų klausimais. 1995 m. prie MBT įsteigimo konvencijos buvo prisijungusios daugiau kaip 120 valstybių.

Lietuvos Respublika prisijungė ir prie kitų tarptautinių konvencijų: Maitinės konvencijos dėl tarptautinio krovinų transportavimo su CARNET TIR knygele – 1993 m. vasario 11 d.; Harmonizuotos prekių aprašymo ir kodavimo sistemos tarptautinės konvencijos 1994 m. balandžio 27 d.

Pasirašyti ir kiti tarpvalstybiniai bendradarbiavimo ar tarpžinybiniai susitarimai: tarpvalstybinės sutartys dėl sienos perėjimo punktų su Lenkijos Respublika, Rusijos Federacija; maitinių bendradarbiavimo susitarimai su Suomijos Respublika, Švedijos Karalyste, Ukraina ir t. t.

1992 metais pagal Europos Ekonominės Bendrijos ir Lietuvos susitarimą Lietuvai buvo suteiktas bekvotinis eksporto į EEB šalis režimas. Tais atvejais, jeigu EEB nustatytų prekių eksporto iš Lietuvos kvotas, Ekonomikos ministerija privalėjo organizuoti kvotų išdavimą ūkio subjektams. Buvo patvirtinti kvotų įsigijimo konkurso būdu nuostatai.

Priimti teisiniai dokumentai buvo taikomi praktiškai, toliau tobulinami. Todėl jau 1993 m. balandžio 27 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos muitų tarifų įstatymą. Palyginti su 1991 m. priimtu laikinuoju įstatymu, jame padaryta keletas pataisų ir papildymų. Antai, nustatant muitų dydį, jeigu deklaruojama prekių vertė arba kaina yra nereali arba jos negalima nustatyti ir patikrinti, muitų dydį buvo leista apskaičiuoti taikant minimalias eksporto arba importo kainas.

Papildyti atleidimo nuo maito mokesčio straipsniai: laikinai įvežant į muitų teritoriją ir išvežant iš jos arba laikinai išvežant ir įvežant neapdirbtus ir neperdirbtus daiktus (skirtus nekomercinėms parodomis, kultūros, mokslo ir pan. reikmėms, kelevių asmeninio naudojimo daiktus, turizmo reklaminę medžiagą, kompensacinę techniką invalidams, prekės įvežamos į neapmuitinamas parduotuves, muitinės sandėlius ir išvežamos iš jų ir t. t.). Atleidimo nuo muitų mokėjimo taikymo tvarką ir sąlygas bei prekių sąrašus turėjo konkretizuoti Vyriausybė.

Kita dalis prekių, laikinai įvežamų ir išvežamų bei išvežamų ir įvežamų atgal, buvo iš dalies atleistos nuo maito mokėjimo.

Be to, numatyta, jeigu šalies tarptautinėse sutartyse numatyta kita apmokestinimo tvarka nei numato įstatymas ir jo poįstatyminiai

aktai, tai galioja tarptautinių sutarčių nustatytos normos.

Tobulinant Lietuvos Respublikos laikinąjį muitinės įstatymą 1993 m. balandžio 29 d. priimtas Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas. Juo iš dalies pakeistas pirmasis laikinąjo įstatymo straipsnis: muitinė atskaitinga ne Lietuvos Respublikos Vyriausybei, o Finansų ministerijai. Be to, naujasis įstatymas numatė neapmuitinamų parduotuvių ir muitinės sandėlių statusą bei steigimo tvarką.

Nors sukurta teisinė bazė daugiau ar mažiau atitiko tuometinius poreikius, tačiau per einant prie rinkos ekonomikos, rengiantis stoti į ES buvo būtina nuolat tobulinti galiojančius įstatymus ir pritaikyti juos prie naujų aplinkybių.

Nemažų buvo ir kadru rengimo sunkumų. Pirmaisiais metais į muitinę atėjo profesiniu požiūriu nepasirengę žmonės, muitinė neturėjo nei laiko, nei galimybių atrinkti bei tinkamai juos apmokyti. Ši spraga buvo užpildyta tik 1992 m. įkūrus Muitinės mokyklą. 1992 m. joje mokėsi 403, 1994 m. jau 1259 muitininkai. Mokykloje mokomi taip pat muitinės tarpininkai ir deklarantai.

1990 m. muitinėje dirbti pradėjo apie 100 darbuotojų. Dabar Lietuvos muitinėje dirba per 3000 darbuotojų. Į muitinę priimami dirbti asmenys, dažniausiai turintys aukštąjį išsilavinimą ir pagal moralines ir dalykines savybes tinkantys šiai tarnybai. Pretendentus į darbą atrenka muitinių komisijos. Priimtiesiems į darbą nustatomas 6 mėnesių bandomasis laikotarpis. Išskirtinis dėmesys kreipiamas į darbo drausmės stiprinimą ir darbuotojų atranką. Tam turi padėti ir naujas Tarnybos Lietuvos muitinėje statusas.

Atkurta Lietuvos muitinę, pradėjusią veiklą iš esmės tuščioje vietoje, užgriuo visi infrastruktūros kūrimo darbai. Pirmiausia rūpinasi įrengti bent laikinąsias muitininkų darbo patalpas, vėliau imtasi statyti pasienio postus.

Kai kurie muitinės postai įkurti specialiosios paskirties objektuose – oro uostuose, uostuose, geležinkelio stotyse, kurie priklauso Susisiekimo ministerijos reguliavimo sferai. Todėl daugelyje objektų infrastruktūros plėtojimas priklauso nuo žinybos suinteresuotumo ir galimybių.

Išryškėjus muitinės, kaip fiskalinio organo, funkcijai, labai svarbu kontroliuoti muitinės procedūras, užkirsti kelią kontrabandai. Be kompiuterinės technikos tai neįmanoma. Todėl tarp svarbiausių muitinės uždavinių pirmenybė buvo teikiama kurti muitinės informacinę sistemą.

Štinga specialiosios muitinio tikrinimo įranga, ryšių technikos. Šiek tiek specialios technikos buvo gauta kaip pagalba iš užsienio. Speciali įranga reikalinga ir radioaktyviųjų medžiagų, kitų pavojingų prekių, kurių kontrabandos problemos Lietuvoje gan aktualios, paieškai ir identifikavimui.

Muitinės veiklos teisinės ir materialios bazės kūrimas ir sistemingas jos tobulinimas nemažai padėjo vystant Lietuvos ekonomiką. Tai pasireiškė keletu krypčių. Pirmiausia buvo užtikrintas šalies gyventojų aprūpinimas būtiniausiais maisto produktais ir pramoninėmis prekėmis, o ūkio subjektų – materialinių išteklių poreikiai. Antra, gerokai padaugėjo kontrabandos bylų išaiškinimo atvejų (1993 m. – 912, 1994 m. – 1298). Vien 1994 m. muitinės pareigūnai surašė daugiau kaip 2300

administracinės teisės pažeidimų protokolų, kurių pagrindu buvo sulaikyta arba konfiskuota prekių beveik už 19 mln. litų. Trečia, padidėjo muitinės, fiskalinės institucijos, vaidmuo. Antai, 1991 m. vienas investuotas į muitinę litas davė tik vieną centą pajamų, o 1994 m. – 16 litų; eksporto-importo muitų įplaukos į biudžetą kito šitaip: 1991 m. 97,6 mln. rb., 1992 m. 506,2 mln. rb., 1993 m. – 88,4 mln. Lt, 1994 m. – 186,9 mln. Lt (be kitų mokesčių, rinkliavų, baudų ir delspinigių).

Apibendrinant galima konstatuoti, kad:

- 1) iki 1991 m. vidurio iš esmės buvo sukurta muitinės veiklos teisinė bazė. Ji iš dalies atitiko Lietuvos ekonomikos to meto būklę ir jai keičiantis buvo nuolat tobulinama. Lietuvai rengiantis tapti Europos Sąjungos nare teisinė bazė turės būti toliau tobulinama. Šitai susiję pirmiausia su atskiriomis muitinės procedūromis, jų deklaravimu ir vykdymu, prekių muitinio vertinimo tobulinimu (ribojant centralizuotai valstybinių institucijų nustatomas kontrolines kainas, siaurinant netaarifinių barjerų – pirmiausia licencijų vaidmenį;
- 2) nepatenkinama yra muitinės įstaigų materialinė-techninė bazė: muitinės postų būklė, techninis jų įrengimas ir pralaidumas, trūksta specialiosios muitinio tikrinimo įrangos ir priemonių ir kt.

Viena svarbių priemonių siekiant mažinti kontrobandinį prekių gabenimą yra deklarujamų muitinės procedūrų įvykdymo užtikrinimas, sukuriant bendrą informacinę muitinės sistemą, kvalifikuoti ir sąžiningi darbuotojai bei efektyvi muitinės įstaigų ir kitų pasienio tarnybų veiklos sąveika.

Literatūra

1. Lietuvos Respublikos muitinės laikinasis įstatymas // Žinios, 1990, Nr. 1-653.
2. Lietuvos Respublikos laikinasis muitų tarifų įstatymas // Žinios, 1991, Nr. 1-1029.
3. Lietuvos Respublikos laikinasis įstatymas „Dėl atsakomybės už prekybos taisyklių, prekių supirkimo, jų išvežimo ar išsiuntimo už Lietuvos Respublikos ribų tvarkos pažeidimus“ // Žinios, 1990, Nr. 1-572.
4. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos laikinojo įstatymo „Dėl atsakomybės už prekybos taisyklių, prekių supirkimo, jų išvežimo ar išsiuntimo už Lietuvos Respublikos ribų tvarkos pažeidimus“ pakeitimo“ // Žinios, 1991, Nr. 1-1364.
5. Lietuvos Respublikos muitų tarifų įstatymas // Žinios, 1993, Nr. 1-139.
6. Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas // Žinios, 1993, Nr. 1-140.
7. Lietuvos Respublikos AT 1990 09 13 nutarimas Nr. 1-573 „Dėl LR laikinojo įstatymo „Dėl atsakomybės už prekybos taisyklių, prekių supirkimo, išvežimo ar išsiuntimo už Lietuvos Respublikos ribų tvarkos pažeidimus“ taikymo“.
8. Lietuvos Respublikos AT 1990 11 27 nutarimas Nr. 1-809 Dėl LR AT 1990 m. rugsėjo 13 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos laikinojo įstatymo „Dėl atsakomybės už prekybos taisyklių, prekių supirkimo, išvežimo ar išsiuntimo už Lietuvos Respublikos ribų tvarkos pažeidimus“ taikymo“ papildymo“.
9. Lietuvos Respublikos AT 1991 05 23 nutarimas Nr. 1-1365 „Dėl Lietuvos Respublikos AT 1990 m. rugsėjo 13 d. nutarimo „Dėl LR laikinojo įstatymo „Dėl atsakomybės už prekybos taisyklių, prekių supirkimo, išvežimo ar išsiuntimo už LR ribų tvarkos pažeidimus“ taikymo“ pakeitimo ir papildymo“.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990 11 23 d. nutarimas Nr. 356 „Dėl muitinių ir muitinės postų išdėstymo“.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 04 10 d. nutarimas Nr. 1266 „Dėl prekių ir paslaugų, išvežamų iš Lietuvos Respublikos, kvotų nustatymo ir licencijų išdavimo laikinosios tvarkos“.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 10 09 d. nutarimas Nr. 408 „Dėl prekių ir paslaugų, išvežamų iš Lietuvos Respublikos 1991 metų 04 ketvirtyje, licencijų išdavimo tvarkos“.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 04 30 d. nutarimas Nr. 164 „Dėl maito režimo nustatymo asmenims“.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 06 28 d. nutarimas Nr. 256 „Dėl Lietuvos Respublikos muitų laikinųjų taisyklių patvirtinimo“.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 07 05 d. nutarimas Nr. 263 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. balandžio 30 d. nutarimo Nr. 164 7 punkto pripažinimo netekusiu galios“.

Pastaba. 6-15 literatūros šaltiniai skelbiami atitinkamų metų „Valstybės žiniuose“.

THE RE-ESTABLISHMENT OF LITHUANIAN CUSTOMS AND THE REGULATION OF MOVEMENT OF THE GOODS THROUGH NATIONAL BORDER

Summary

In this work the issues of the re-establishment of Lithuanian customs, of the documents regulating its activity and the regulation of the movement of goods through national border, which heavily depends on the economic state of the country, are analysed. To the opinion of the author, the legal framework of the activity of customs was created till the middle of 1991. It has been developed further to suit better the changing economic conditions of the country and need to be worked on even more as a part of the process of

preparation of Lithuania for joining EU. The process involves the work on customs procedures, the declaration forms, the creation of unified informational system, the evaluation of goods crossing the border, the improvement of customs infrastructure, the establishment of additional customs posts and improvement of their activities. The next issues considered in the work is the necessity of the diminishment of the role of non tariff barriers and the role of the state institutions in the customs price setting.

Įteikta 1998 metų liepos mėn.